STUDIA MEDIAEVALIA CURT WITTLIN DICATA

MEDIAEVAL STUDIES IN HONOUR CURT WITTLIN

ESTUDIS MEDIEVALS EN HOMENATGE A CURT WITTLIN

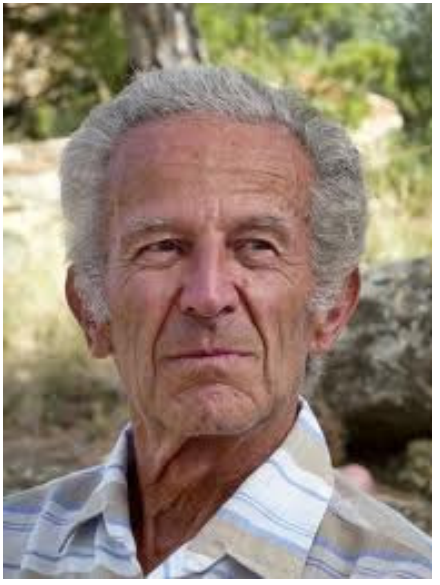

ENTITATS COL·LABORADORES

Grup de recerca consolidat de la Generalitat de Catalunya SGR 2014-119 (2014-2016): «Cultura i literatura a la baixa edat mitjana» (NARPAN)

Grup de recerca de literatura catalana medieval de la Universitat d'Alacant (LICATMED)

Grup d'investigació de la Universitat d'Alacant «EXPLANAT: Recerques de llengua i literatura catalanes»

Projecte de recerca FFI2013-45931-P del Ministerio de Economía y Competitividad: «La cultura literària medieval i moderna en la tradició manuscrita i impresa» (V).

Projecte de recerca FFI2014-52380-C2-2 del Ministerio de Economía y Competitividad: «El contexto literario de las poesías de Ausiàs March»

Fundació Carulla

Institució de les Lletres Catalanes. Generalitat de Catalunya

University of Saskatchewan. College of Arts and Science

Universitat de València. Departament de Filologia Catalana

STUDIA MEDIAEVALIA CURT WITTLIN DICATA

MEDIAEVAL STUDIES IN HONOUR CURT WITTLIN

ESTUDIS MEDIEVALS EN HOMENATGE A CURT WITTLIN

Edició a cura de Lola Badia, Emili Casanova i Albert Hauf

INSTITUT INTERUNIVERSITARI DE FILOLOGIA VALENCIANA
«SYMPOSIA PHILOLOGICA», 25
Alacant, 2015

Studia mediaevalia Curt Wittlin dicata = Mediaeval studies in honour Curt Wittlin = Estudis medievals en homenatge a Curt Wittlin / edició a cura de Lola Badia, Emili Casanova i Albert Hauf. – Alacant : Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana, 2015. – 366 p. ; 23 x 17 cm. – («Symposia Philologica» ; 25)
Textos en català, castellà i anglés. – Inclou referències bibliogràfiques

ISBN: 978-84-606-8839-6
D.L. A 505–2015

1. Wittlin, Curt – Discursos, assaigs, conferències. 2. Literatura catalana – Anterior a 1500 – Història i crítica. 3. Català medieval (Llengua) – Història. I. Badia, Lola (1951-). II. Casanova, Emili . III. Hauf i Valls, Albert Guillem. IV. Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana. V. Sèrie

821.134.1'04.09
811.134.1"04/14

Director de la col·lecció: Josep Martines

© Els autors

© D'aquesta edició: Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana
Universitat d'Alacant

Primera edició: juny de 2015

Portada: Llorenç Pizà

Il·lustració de la coberta: signatura de Curt Wittlin

Imprimeix: Quinta Impresión S. L.

ISBN: 978-84-606-8839-6
Dipòsit legal: A 505-2015

Cap part d'aquesta publicació no pot ser reproduïda, emmagatzemada o transmesa de cap manera ni per cap mitjà, ja siga electrònic, químic, mecànic, òptic, de gravació o de fotocòpia, sense el permís previ de l'editor.

PRÒLEG

Curt Wittlin, romanista format a l'escola de Basilea, és un dels millors coneixedors de la cultura medieval. Es tracta d'un estudiós estimat per les seues qualitats humanes i valorat públicament amb diversos premis i distincions atorgats per les principals institucions literàries i polítiques catalanes, com ara l'Institut d'Estudis Catalans, la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona o la Generalitat de Catalunya, que li va concedir la Creu de Sant Jordi. Ja és hora que els col·legues i amics de professió també expressem el nostre respecte i admiració per la seua llarga i fructífera trajectòria. Per això li oferim la present miscel·lània sobre temes de les especialitats que compartim amb la voluntat de mostrar fins a quin punt li estem agraïts i com, de fet, ens sentim beneficiaris dels seus ensenyaments.

En efecte, un nombre prou representatiu d'especialistes, vint-i-sis, cultivadors de la cultura medieval i moderna, hem volgut oferir un tastet del nostre treball, amb sentiment de gratitud, a la tasca d'en Wittlin, que a partir d'una completa formació grecollatina i una àmplia visió romanística fou pioner en molts aspectes, com en l'aprofitament de la informàtica per a estudiar les fonts, els temes i la llengua d'autors medievals: en especial, les concordances inèdites de l'obra de Roís de Corella, o el repertori d'expressions multinominals, o continuador excel·lent de l'escola canadenca en l'estudi de l'obra d'Eiximenis.

Wittlin, malgrat regir una càtedra de lingüística romànica dedicada especialment al francés a la Universitat de Saskatchewan, Saskatoon (Canadà), no perdé mai el contacte amb els territoris de parla catalana, dels quals es va enamorar a través del testimoni i passió de Germà Colón, venint a Barcelona i València contínuament i estudiant majoritàriament temes de cultura i llengua del nostre territori, com el *Tresor* de Guillem de Copons, traducció medieval de Brunetto Latini, el *Tirant lo Blanc*, la *Doctrina Compendiosa*, que atribueix a Ramon Soler, Antoni Canals o la primera traducció de la *Vida de Santa Caterina de Sena*. Encara

recordem com ens demanava que li microfilmàrem els manuscrits d'Eiximenis i d'altres, com aprofitava cada viatge de recerca per a impartir conferències i classes als professors i alumnes de les nostres universitats i compartir experiències i projectes, sovint inici i camí de noves investigacions i noves perspectives en la nostra ciència.

Voldríem, Curt, que prengueres aquesta miscel·lània d'estudis com un obsequi dels teus col·legues i amics que valoren la teua tasca, la teua aportació i la teua bonhomia, que et portava a enfrontar-te a qualsevol tema nou sense por ni dubtes. Estem segurs que et farà goig que siga editada en terres valencianes, en l'Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana, a les quals tu tantes contribucions has fet, acadèmiques i personals, quan començares a venir en els anys 80, quan ací no teníem ni tradició ni especialistes en la matèria que tu dictaves, que tantes inquietuds crearen. Una bona part dels col·legues que t'estimen no ha pogut contribuir a esta obra per altres compromisos previs, però hi ha volgut estar present des de la *Tabula Gratulatoria*.

En esta miscel·lània està representada tota la filologia catalana, la qual has divulgat pel món amb desenes de ressenyes i ponències en congressos, totes les universitats amb què tu t'has relacionat, les de dins (UA, UAB, UB, UdG, UJI, UOC i UV) i les de fora (Basilea, Binghamton, Toronto i Temple), i una bona part dels col·legues que més has estimat o amb qui més t'has relacionat.

Volem agrair de tot cor la col·laboració de les institucions, universitats, fundacions i projectes de recerca que han fet possible l'edició d'aquest volum, i, en especial, la de l'IIFV.

Per molts anys, amic i col·lega Curt, català de Basilea i suís de València.

Lola Badia
Emili Casanova
Albert Hauf

CONSIDERACIONS AL VOLTANT DE LA TRANSMISSIÓ IMPRESA DE LES OBRES DELS ESCRIPTORS DEL SEGLE XV; SOBRE MIQUEL ORTIGUES*

Entre les mostres literàries que a través de la impremta han arribat als nostres dies, Miquel Ortigues apareix com a autor d'un plany de Maria. El fet que només tinguem constància d'aquesta única atribució pot ser la causa que aquest notari valencià no haja tingut un lloc a les històries de la literatura. La composició obri un volum miscel·lani, que Miquel i Planas va anomenar *Cançoner devot* i que es va editar almenys des de 1511, format per tretze obres en vers que no duen cap indicació d'autoria, excepte en la primera a què ens referim. Tampoc no es coneixen moltes dades sobre Ortigues; com recorda Palàcios, consta en protocols notarials a València entre 1477 i 1508, però poca cosa més en sabem. Tanmateix, Miquel i Planas arribà a atribuir al notari valencià no només tot el *Cançoner devot* sinó també altres obres manuscrites i impreses.[1]

El volum va tenir un èxit considerable, amb edicions en els segles següents fins a l'actualitat, amb presència en biblioteques com la d'Hernando Colón, en la qual sembla ser que hi havia dos exemplars de dues edicions del *Cançoner devot*, 1512 i 1528, i també unes *Cobles de Joaquim i Anna*, tots atribuïts a Ortigues. Revisarem ací el text de la primera composició del *Cançoner devot*, *Lo plant de la*

(*) Treball realitzat en el marc del projecte d'investigació *La literatura hagiográfica catalana entre el manuscrito y la imprenta* (FFI2013-43927-P) del Ministeri d'Economia i Competitivitat.

1. L'atribució del plany a Ortigues apareix només en una de les edicions conservades, de 1528; s'hi diu que *Lo plant de la Verge Maria* és obra de Miquel Ortigues. Les notícies més completes sobre Ortigues les donen Miquel i Planas (2014-2015) i Palàcios (1977), els quals també editen el text. Hem dut a terme una primera aproximació a les edicions del *Cançoner devot* i a la llengua del text a Garcia i Miralles (2104), i a Garcia (en premsa) hem fet l'edició de *Lo plant de la verge Maria* tenint en compte totes les edicions conservades, acompanyada d'un estudi més aprofundit de les edicions i de les dades que aporten. Actualment, Sergi Barceló du a terme una tesi doctoral sobre aquest autor i sobre les obres que se li atribueixen, especialment el *Cançoner sagrat de vides de sants*, recull al qual ja va dedicar un treball d'investigació per a l'obtenció del Diploma d'Estudis Avançats. Vegeu també Barceló (2013).

Verge Maria, en les edicions fins al segle XIX, per veure quin tipus de variants textuals es produeixen amb el pas del temps. A pesar que es tracta d'un autor valencià, no tenim constància de cap edició valenciana del volum o del plany, tot i que podem tenir dubtes raonables sobre una edició anterior a la de 1511, que podria haver estat feta a València.[2]

Tenim notícia de dues edicions del XVI amb exemplars conservats, i d'una altra que no sabem si arribà a existir. En el XVII n'hi hagué cinc; de les dues primeres els bibliògrafs en donen poques notícies; la tercera, de 1661, l'arribà a veure Miquel i Planas i potser encara n'apareixerà algun dia un exemplar. Les altres dues del XVII i la del XVIII ens han deixat exemplars conservats. Les edicions amb exemplars conservats i coneguts fins el moment són:

v, 1511, ff.a-aviiiv, Biblioteca Històrica de la Universitat de València, Natzaré o Nazareno (CF/4 1)
b, 1528, Biblioteca Colombina, 4-3-44(1)
h, 1667, Hispanic Society of America
c, 1683, Biblioteca Lambert Mata, Ripoll (R. 785)
d, 1744*,Biblioteca de Catalunya (6-II-3)[3]

No coneixem cap edició valenciana, ja que totes les que indiquen el lloc d'impressió s'editen a Barcelona o a Girona. A més de variacions lingüístiques, entre les diferents edicions del volum es produeixen també canvis en l'ordre de les obres, i fins i tot s'afegeixen algunes composicions noves. La primera de què tenim notícia és incompleta, no duu colofó i per tant no indica el lloc d'impressió, però potser es va editar a Barcelona, per Joan Rosembach, ja que té una lletra gòtica (Gisbert & Ortells 1992: 115), com la de 1528, del mateix editor. La primera edició completa és la de 1528, formada com hem dit per tretze composicions poètiques. Les edicions de 1667, 1683 i 1744 canvien un poc l'ordre de les composicions i n'afegeixen alguna més. La de 1683 és una reimpressió de la de 1667.

En general el format és senzill, amb alguns gravats. L'edició de 1511 duu un gravat a la portada, un altre després del títol de la segona obra, les *Cobles,* i un tercer abans del títol de la tercera, les *Llaors*, de les quals només hi queda el títol. La de 1528, amb la mateixa tipografia, duu una orla i un gravat a la portada, un altre a la caplletra inicial del títol del plany, i cinc gravats més al llarg d'aquesta primera composició. A més, hi ha un gravat iniciant cadascuna de les obres següents, excepte en les dedicades a santa Isabel, sant Onofre, i *La salve regina*; a més, després del colofó hi ha el gravat amb la marca de

2. Una revisió d'aquestes qüestions a Garcia i Mas (2014) i a Garcia (en premsa).

3. L'asterisc amb la data indica que es tracta d'una datació aproximada i no de la data exacta d'edició ja que l'any 1744 correspon a la documentació de l'inici de la tasca impressora a Girona d'Anton Oliva (Garcia, en premsa).

l'impressor. Els gravats de l'edició de 1511 no són els mateixos que els de la de 1528 però en tots dos casos es busquen els motius semblants; la crucifixió, el descendiment, la Mare de Déu amb Jesús a la falda. Ara bé, la de 1528 és més ornada perquè inclou també gravats en diferents apartats del plany inicial.

En les edicions del XVII també hi ha gravats; en la de 1667 i la de 1683, vint-i-un en total, deu en el plany inicial, un davant de cada obra excepte les cobles en llaors del sagrament de l'altar i *La salve regina*. Ací la disposició de les obres queda més ordenada que en edicions anteriors, de manera que quan en una obra hi ha un gravat i una oració, va precedida d'un gravat i acaba amb una oració final. L'edició del XVIII tanmateix no en té, de gravats, però segueix el mateix ordre en la disposició de les composicions que les del XVII. Per tant, no podem parlar de descurança o desinterés per la impressió de l'obra amb el pas del temps perquè, tot i que es tracta de volums en paper i de poca entitat, la impressió es fa seguint més o menys edicions anteriors, seguint un ordre i tractant de mantenir més o menys el volum complet; així, per exemple, el tipus de gravats que es repeteixen, com ara en el plany la invocació de Maria a l'Esperit Sant, són similars, però s'enriqueix el text amb d'altres. Només desapareix el gravat sobre la mort que hi ha a l'edició de 1528.

Hem preparat l'edició de *Lo plant* seguint la primera conservada que, a pesar que conté algunes errades, presenta el text de forma coherent, entenedora i probablement amb molt poques corrupcions, sens dubte és la que dóna una lliçó millor per a la lectura de l'obra. La llengua correspon a la variant diatòpica valenciana, amb termes com *vixca* o *bellea*, ús predominant dels demostratius *est*, *esta*, etc. El text presenta alguns errors gràfics i lèxics, més que no morfosintàctics, com també algunes vacil·lacions en el còmput sil·làbic; es manifesta així un cert grau de formalitat, que correspondria a un gènere literari propi de la literatura culta.[4]

Per tot plegat, comentarem les variants de les edicions del *Cançoner devot* prenent com a text base el de l'edició de 1511, feta amb cura i amb poques errades (*alegràvem* per *alegraven*, *us* per *ens*, etc.); no hi ha llacunes o errades sintàctiques greus, de manera que el text s'entén bé pràcticament en la seua totalitat. En un cas es repeteixen uns versos, també hi ha errades en el còmput sil·làbic, però no es perd el sentit en cap moment. Així, en les edicions posteriors, la de 1511 s'esmena poques vegades. Alguns exemples poden ser els següents:

O Fill de Déu totpoderós!
Lo gran saber,
y el vostre infinit saber
ara hon és?

4. Vegeu l'estudi lingüístic de Mas a Garcia & Mas (2014) i l'edició a Garcia (en premsa).

En el vers 26 *b, h, c* i *d* esmenen v, ja que el terme *saber* apareix ja en el vers anterior, i substitueixen totes tres per *poder*. En aquest cas, més que una errada de l'edició es tracta d'un canvi estilístic. En altres casos no es tracta de canvis estilístics sinó d'esmenes a alguna errada:

> Y hon són los vostres àngels ara,
> qui us obehexen,
> y ab gran onor tots vos servexen
> **als cels lloant-vos,**
> hi us benehexen confessant-vos
> Déu eternal!

En el vers 45, *v* en comptes de *als* donava *yls*, una esmena que fan les edicions següents i que hem adoptat en la nostra. El mateix cas és el del vers 6, quan Maria mira el seu fill *desfigurant* en *v*, mentre que les altres edicions substitueixen per *desfigurat*, que és el terme que correspon. Un altre cas semblant és:

> Y los sants àngels, a hon són,
> **que m'alegraven**
> quant, vós naxent, tots me cantaven

En el vers 103, *v* donava *m'alegràvem* en comptes de *m'alegraven.* De la mateixa manera:

> y el vostre poble us desconeix,
> tant és ingrat
> a vós, qui tant l'aveu amat
> **y fet valer**».

En el 197, *v* donava *fer* en comptes de *fet.* Casos semblants en: 542, *Donchs, no us vullau tan congoxar v* donava *nos* en comptes de *no us,* i en 588, *Quin cambi és aquest tan greu*, *v* donava *est* en comptes de *és*. Aquestes modificacions milloren el text, lleven errades de l'edició de 1511 les quals, tot i no ser molt importants, una vegada resoltes fan el text més llegidor i manifesten un interés per polir-lo i perfeccionar-lo. En el mateix sentit, es resolen altres errades com ara la repetició dels versos 462-465 en *v*, repetició que esmenen les edicions posteriors.

> puix és estat per sa error
> ingrat servent.
> Y, axí, haureu major augment
> dels dons de gràcia,

Aquesta intenció de millorar el text es veu en *b* fins i tot en detalls, com ara en el vers 139 en què *morir* canvia per *morint*,

perquè a vós han conegut
morint en creu

Lliçó que segueixen les edicions posteriors. En alguns casos, les esmenes de *b* són més importants i també encertades:

dega morir.
Y en la mort sua consentir
vós hi vullau,
y confermau tot lo que·ns plau
y disponem,
lohant tostemps lo que volem,

En aquest cas, Déu i l'Esperit Sant parlen a Maria que plora per la mort de Jesús i li diuen que l'ha d'acceptar. Ací la correcció de *b* sí que afecta el sentit del vers i molt encertadament; *v* donava *y conservau tot lo que us plau*, *b* substitueix *conservau* per *confermau*, que és el sentit del vers, però no canvia un altre error *que us*, que hauria de ser *que·ns*. Miquel i Planas va advertir l'error i dóna *y confermau tot lo que·ns plau*; tanmateix, les edicions posteriors a *b* no recullen l'esmena de *b* i donen només *confirman*, que no fa sentit. En altres casos *b* fa, igualment, esmenes significatives, com ara en el vers 676 en què *b* substitueix la lliçó de *v esperada* per *separada,* que és el terme que correspon i que adoptem,

no puch restar sinó dolorosa
y desconsolada,
vent que seré tan separada
de tant de bé,

En alguns casos, *b* introdueix una lliçó nova, que segueixen *h, c* i *d*, com en el vers 100, en què substitueix *veníeu* per *vivíeu*:

Y hon és la bellea tanta
que vós teníeu
en lo cos vostre quant veníeu
en aquest món?

O en el vers 533 *sens dir-me res* > *sense remey*. Altres canvis estilístics en els versos 548-49. *b* també fa esmenes en el còmput sil·làbic quan hi ha errades en *v*: així, en el vers 482 *b* corregeix el comput sil·làbic i afegeix una síl·laba ja que es tracta d'un heptasíl·lab quan la mètrica demana huit síl·labes.

Y per ço [yo] liberalment
a vós, mon Déu,
ofir mon fill clavat en creu

De la mateixa manera, *b* esmena el còmput en els exemples següents: *Hon és la nit clara com lo dia* (v. 106) > *Hon és la nit clara com dia*; *Plorau, yo us prech, tots ab mi* (v. 170) > *Plorau, jo us prech, ensemps ab mi*; *puix huy sereu absent* (v. 290) > *puix hui sereu de mi absent,* modificacions que segueixen les altres edicions. També en el vers 700, en què s'afegeix novament una síl·laba per a millorar el còmput sil·làbic.

suplique-us molt per ells pregueu
al vostre Pare
que [per] jamés no·ls desempare

Com es pot veure, aquestes esmenes de *b* en el còmput sil·làbic també milloren el text de *v*. En els exemples esmentats, les esmenes s'adopten en les edicions posteriors però en d'altres casos, no:

que lo meu fill per tal rahó
dega morir,
y majorment per fer servir
a vós, Senyor,
qui sou ver Déu y creador / qui per Déu e creador
omnipotent.
Y per ço [yo] liberalment
a vós, mon Déu,
ofir mon fill clavat en creu
en recompensa

En aquest cas, no només no s'adopta modificació del vers 482, en el qual *b* afegeix una síl·laba, *yo*, per a regularitzar el còmput sil·làbic, sinó que fins i tot s'introdueixen nous canvis, que no milloren el text, i podem observar que dos versos abans, *qui sou ver Déu e creador* canvia en *h, c* i *d* a *qui per Déu e creado*r de manera que el vers té set síl·labes com el 482. Aquest canvi, a més d'alterar el còmput sil·làbic fa que la seqüència no tinga sentit.

A pesar que *b* millora moltes vegades *v*, com hem vist, hi ha un nombre més gran de casos en què les esmenes no milloren el text sinó que donen lliçons menys encertades. Aquestes esmenes són adoptades generalment per les edicions que segueixen, però no sempre. Si seguim amb els exemples d'esmenes en el còmput sil·làbic, en el vers 488, *b* torna a afegir una síl·laba nova però aquesta vegada és innecessària. Aquesta solució l'adopten les edicions següents

pregant aquesta mort perfeta / pregant-vos aquesta mort perfeta
y benefici
y del fill meu lo sacrifici
de passió
prengau en satisfació

En el vers 494, *b* torna a afegir una síl·laba innecessària, però aquesta vegada no el segueixen *h, c* i *d, perquè·l món sia restaurat* > *perquè lo món sia restaurat*. Però en altres casos, les edicions posteriors sí que segueixen les esmenes errònies de *b*, com en el vers 36, *que terra y cel* > q*ue lo mon y lo cel b, h, c, d*, en què afegeixen dues síl·labes. En el mateix sentit, als versos 674-675,

car yo, perdent la vostra vista
tan gloriosa,
no puch restar sinó dolorosa
y desolada

observem que *b* canvia *desconsolada* per *desolada* per a regularitzar el còmput sil·làbic, i en les edicions posteriors també es fa, però el vers anterior té una errada que no es corregeix, ja que hi sobra una síl·laba. Altres casos semblants són: *qu·és ton Senyor, Déu verdader* (v. 318) > *qui és ton senyor y Déu verdader,* s'hi afegeixen dues síl·labes innecessàries. El mateix passa en *sens fer esmena* (v. 343) > *sens pena fer esmena*, correcció que no segueixen les altres edicions estudiades. Altres exemples en què s'altera el còmput sil·làbic de manera innecessària poden ser els versos 36, 394 o 516.

A més dels canvis introduïts en el comput sil·làbic, hi ha casos d'esmenes ortogràfiques, d'estil o de sentit que introdueix *b* i que ocasionen també canvis en les edicions següents. En alguns casos semblen errors tipogràfics com en *primera gran ofensa* (v. 486) > *primiera gran offenca b* però les altres edicions segueixen *v*. En el vers 50 *remeys* se substitueix per termes que lleven coherència al fragment

O redemptor universal
y Rey dels reys!
Hon són los vostres tants remeys / remeys: reineys *b*, Regaes *c*, Regnes *h, d*
celestials?

El terme *remeys* no es transcriu bé en *b* i en les altres edicions apareixen termes que minven la claredat de la comprensió. De la mateixa manera, en el vers 631 *E no vullau, b* dóna *vulinau* en comptes de *vullau*, i en aquest cas el vers desapareix, juntament amb l'anterior, en les edicions posteriors. En el vers 242 *b* i les altres edicions donen *increat*, terme que no fa sentit al text, en el qual Maria parla a la creu:

Quin és lo teu poder tan gran,
que has bastat
a sostenir Déu incarnat,
Senyor dels cels,
ab tantes penes, tan cruels,
ple de dolors!

De la mateixa manera, en el vers 364 *aconsolau-lo, donchs, Senyor*, *b* substitueix *aconsolau-lo* per *aconsolau-la* quan el pronom es refereix a Jesús, correcció que no segueixen les altres edicions. Així, en bastants casos, aquestes noves lliçons són menys encertades que les de *v*, com en el vers 122, en el qual *b* reescriu el vers però el sentit millor continua sent el de *v:*

Hon són los reys de Orient
qui us adoraren
y Déu y hom vos confessaren,
prostrats en terra,
portant ab si molt gran desferra
maravellosa?

El terme *desferra* o *disferra* podria haver causat algun problema de comprensió i es donen altres lliçons noves per al vers: *plorant ab si molt gran deffera b, plorant ab si molt gran defera h, c, d*, lliçons que no milloren el text de 1511. Tampoc millora el sentit en el vers 578, en què *b* substitueix *beneyta* per *beneyra.*

Lo meu cosí germà Johan
per fill pendreu,
lo qual, beneyta, en lloch meu
vos servirà,
y aquell vos aconsolarà
en les tristors,

A més, en *b* i en les altres edicions desapareixen els versos 51 i 52 de *v*. Així doncs, si comparem *v* i *b*, en bastants casos les noves lliçons de *b* no milloren el text de *v*, fins i tot es perden alguns versos. Tanmateix, hem de dir que no hi ha un gran excés d'esmenes d'aquest tipus; el que més trobem són errades que semblen degudes a la tipografia, i que en les edicions posteriors serveixen per a corrompre el text. En són exemple els versos 486 (*primera gran ofensa > primiera gran offenca b*), 569 (*mentres viureu > mentres viuren b*), 570 (*terç jorn > treciorn b*), 589 (*desigual > dedesigual b*), 597 (*degau > degan b*), 606 (*Moriu fill, donchs, moriu > morieu donchs fill morieu b*), 628 (*piadós > piadon b*), 630 (*moriu > morin b*). Però no hi ha canvis significatius grans, ni s'eliminen o s'afegeixen molts versos; la lliçó de *b*, a pesar de les errades, s'acosta bastant a *v.*

Les edicions *h, c* i *d* segueixen normalment *b*. Així, en els versos 522 *de mi parlà profetizant > parlà de mi prophetizant b > parlà de mi profetizant h, c,* i *d*; però, en el vers 482 no introdueixen una síl·laba, com *b,* per a esmenar la manca en el còmput sil·làbic. En algunes poques ocasions *h, c*, i *d* segueixen *v* i no *b* com ara en el vers 119 on donen *adoraren* i no *adoren* com *b;* en el 735 *salvar-vos: servarnos b, salvar-nos h, c, d*. En el vers 544 *molt aumentau lo meu turment: molt augmentau meu lo turment b; molt aumentau lo meu torment h, c, d, o* quan *b* té errades tipogràfiques, com en el vers v. 572 *cos glorificat*: *cors glorifiat b, cos*

glorificat h, c, d. En el cas dels versos 525-526, *que nafraria / y cruelment travessaria*, veiem el canvi següent: *travessaria: traversaria b, traspassaria h, c, d*, potser el canvi ortogràfic en *b* fa que les edicions posteriors opten per una nova lliçó. D'una altra banda, aquestes edicions també introdueixen alguns canvis que no hi ha en *v* ni en *b*, com en el vers 230 on es canvia *veig*, per *veja*, fent coincidir el temps subjuntiu amb el del vers 132:

O cruel plant!,
que us veig estar axí penant
sens remediar
y que no us puga ajudar,
fill tant amat.

En els casos en què algun vers ha desaparegut en *b* també desapareix en *h, c* i *d*, com en els 51-52, però també hi ha ocasions en què alguns versos desapareixen només en *h, c* i *d*, com en els versos 350-351, potser perquè, en incloure un gravat al començament del parlament, poden haver desaparegut; o també els versos 630-631, 679 i 723, que desapareixen en les tres edicions.

En general, quan *h, c* i *d* introdueixen canvis que no són a les dues edicions anteriors, la lliçó millor continua sent la de les anteriors i, moltes vegades, les noves lliçons en comptes de millorar el text el fan menys entenedor. Així, en el vers 571, en el qual canvien *resuscitat* per *resuscitar h, c, d* és millor la lliçó de *v* i *b*.

Y en lo terç jorn vós me veureu
resuscitat
ab lo meu cos glorificat,
sense dolor,

De vegades alteren el sentit del text com ara en el vers 560

Y que per ço só yo vengut
en aquest món,
rement les gents que·n aquell són
per amor pura?

Ací el vers *rement les gents que·n aquell són* passa a *remetent la gent que en aquell son* en *h, c, d.* D'igual manera, en el vers 665, *morir* passa a *memoria* en *h, c, d*.

Pregue-us molt, fill gloriós,
[a7] tan desijat,
y pels profetes, profetat,
que, prestament,
d'aquest món faça passament,
car en morir

yo no poré sinó sentir
goig y remey.

També en els versos següents: 73 *morir havíeu* > *morir havien h, c, d;* 432 *huy serà remut* > *vuy sera rebut h, c, d;* 600 *al pare vostre / qui tant desija lo bé nostre, desija*: *desitje h, c, d;* 613 *hi·ns dóna vida inmortal / e impassible, impassible*: *impossible h, c, impessible d*. El vers 679 *que yo sens vós* desapareix i els versos següents perden sentit.

car vós, mon fill, sabeu molt bé
que yo sens vós,
qui sou Senyor tan gloriós
y·l meu tresor,
no poré estar sinó ab plor
y descontenta.

Com hem dit, *c* és una reimpressió de *h*; vegeu per exemple el vers 59, que es repeteix en *h* i també en *c*. La disposició de les pàgines, dels gravats, que són els mateixos, fins i tot quan es talla una paraula es fa igual. Tot i això, *c* canvia algunes poques coses, molt poques, com regularitzar bastant l'ús de les *u/v*, com ara als versos següents: 3 *davant*: *dauant h*; 6 *passava*: *passaua h*; 19 *convertits*: *conuertits h*, 227 *un*: *vn h*, etc.

Les errades tipogràfiques també són més freqüents en les altres edicions que no en la de 1511; vegeu per exemple les notes als versos 50, 486, 569, 570, 578, 589, 597, 606. Al final de la composició hi ha en alguns casos bastants errades acumulades en *b*, com ara en els versos 628, 630, 631, o el 632, que canvia la mètrica i afig moltes síl·labes.

Així doncs, les edicions posteriors a la de 1528 introdueixen molt poques esmenes que puguen millorar el text. Tanmateix, sí que hi ha cavis que, per contra, el fan menys entenedor. En donarem alguns exemples finals: 548 *Y axí, ab plant, vostres dolors*: *Y axi lo plant vostre dolors b, d*; *Y axi lo plant vostre doloros h, c*; 549 *dir*: *oyr c, d* i com que canvien el sentit, cal canviar el vers següent

Y axí, ab plant, vostres dolors
dir no·m vullau,
mas, que la mort mia prengau
ab paciència, (Jesús parla a sa mare)

passa en *d* a

y axí loplant vostre dolors
oyr vullau
Mare la mort mia prengau
ab paciència

O en el vers 480, *qui sou ver Déu y creador* > *qui per Déu y creador*, de manera que el fragment perd sentit.

que lo meu fill per tal rahó
dega morir,
y majorment per fer servir
a vós, Senyor,
qui sou ver Déu y creador / qui per Déu y creador
omnipotent.

Veurem un darrer exemple amb el resultat dels canvis al text entre l'edició de 1511 i la de 1744

1511, vv. 42-57	1744*
Y hon són los vostres àngels ara, qui us obehexen, y ab gran onor tots vos servexen **als** cels lloant-vos, hi us benehexen confessant-vos Déu eternal! O redemptor universal y Rey dels reys! Hon són los vostres tants remeys celestials? Hon són los actes divinals que vós mostràveu [a2] y los miracles que obràveu tan gloriosos y sobretot maravellosos ab tant poder?»	Y ahont son los àngels ara qui us obeexen y ab gran honor tots vos servexen als cels lloant-vos **puix** beneexen confessant-vos Déu eternal. O redemptor universal y Rey dels reys! Hon sol los vostres sants **regnes** que vos mostràveu y los miracles que obràveu tant gloriosos, y sobre tot marabellosos ab tant poder?

De tot plegat hem de concloure que l'edició *v* de 1511 de *Lo plant de la verge Maria,* la primera que coneixem d'aquesta obra, conté algunes errades, sobretot tipogràfiques i en el còmput sil·làbic, errades que en molt pocs casos alteren el sentit del text o donen com a resultat una lectura difícil o poc entenedora; que *b* ja corregeix en part aquestes mancances de *v*, alhora que introdueix algunes poques esmenes per a millorar el text, però també fa canvis que no milloren les lliçons de *v* i en alguns fragments conté bastants errades ortogràfiques, en general de caràcter tipogràfic. Les edicions *h, c, d* segueixen normalment *b* però en alguns casos, sobretot quan aquesta presenta canvis ortogràfics erronis, segueixen *v;* i en nombroses ocasions ometen versos o donen lliçons noves, que no milloren el text. Les edicions del XVII i XVIII són bastant acurades en la factura, especialment les del XVII, amb nombrosos gravats, i sembla que tenen en compte no només l'edició de 1528 sinó també la de 1511; tanmateix,

fan canvis que milloren molt poques vegades el text i que, en moltes ocasions, disminueixen el ritme i alteren el sentit del plany, que esdevé poc entenedor. A pesar de tots aquests canvis, i que fins i tot es perden alguns versos en les edicions successives, les variacions entre les edicions no són excessives, i si podem dir que la primera té una qualitat notable, amb un nombre d'errades raonable, les posteriors, si bé que deteriorades per les corrupcions successives, encara donen un text bastant llegidor.

Conclusions generals

Miquel Ortigues, notari valencià que sembla que va tenir bastant presència en la vida valenciana de la segona meitat del segle xv, és encara una figura de qui sabem molt poques coses.[5] Ramon Miquel i Planas és qui ha donat més dades sobre la seua obra i va proposar que devia ser autor no només de *Lo plant*, sinó d'un bon nombre de poesies que fins llavors es consideraven anònimes.

A pesar que es tracta d'un autor valencià, no coneixem cap edició valenciana de les seues obres, ja que la primera de què tenim notícia és incompleta, no duu colofó i potser es va editar a Barcelona, per Joan Rosembach. Sabem que Hernando Colom va tenir dos exemplars de dues edicions del volum, un dels quals, de l'edició de 1528, es conserva encara a la Biblioteca Colombina, amb una anotació manuscrita del mateix Colom. A més, el Registrum B de Colom entra sota el nom d'*Ortigues* unes cobles en llaor de sant Joaquim i santa Anna, que, a l'estar citades com a obra independent potser tenien una edició exempta i podien ser les mateixes que hi ha al *Cançoner devo*t.

Tenim notícia de dues edicions del xvi de les quals es conserven exemplars, i d'una altra que no sabem si arribà a existir. En el xvii n'hi hagué cinc, de les dues primeres els bibliògrafs en donen poques notícies, la tercera, de 1661 l'arribà a veure Miquel i Planas i potser encara n'apareixerà algun dia un exemplar. Les altres dues del xvii i la del xviii ens han deixat exemplars conservats. A més de les variacions lingüístiques, es produeixen canvis en l'ordre de les obres en el volum, i també s'afegeixen algunes composicions noves en les edicions successives. La nostra edició té en compte tots els exemplars conservats.

A pesar que les dades que hem mostrat ací ens condueixen a pensar que Ortigues és autor no només de *Lo plant*, sinó també de la resta de les obres del *Cançoner devot* i d'altres obres, encara hi ha bastants coses per esclarir, com

5. R. Miquel i Planas, «El cançoner devot d'en Miquel Ortigues (segle xvi)», p. 49 «lo que potser manca, són notícies biogràfiques de l'honorable notari valencià, qui, si no altra cosa, se'ns revela en tot això com a versificador abundós i fàcil. Com ja diguérem al començar, el nom d'en Miquel Ortigues no figura en cap bibliografia, no la seva obra ha estat tinguda en compte per cap tractadista de la nostra literatura» i recorda que només Just Pastor Fuster dóna notícia de l'edició de *Lo plant* de 1511.

ara si les composicions que s'afegeixen en les edicions del XVII i del XVIII eren també seues, i per què s'hi van incloure. Noves investigacions sobre l'autor i sobre les poesies que se li atribueixen donaran llum sobre aquest autor valencià.

MARINELA GARCIA SEMPERE
Universitat d'Alacant

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

BARCELÓ TRIGUEROS, S. (2013), «L'estil i la llengua de Miquel Ortigues al *Cançoner sagrat de vides de sants*», *Scripta, Revista Internacional de Literatura i Cultura Medieval i Moderna*, 2, pp. 61-83.

GARCIA SEMPERE M. (en premsa), «*Ordenat per lo discret en Miquel Ortigues, notari de València*. Sobre l'autoria i les edicions de *Lo plant de la Verge Maria* fins al segle XX».

GARCIA SEMPERE, M. & A. MAS MIRALLES (2014), «'Lo plant de la Verge Maria' de Miquel Ortigues (segle XVI). Consideracions sobre la difusió i la llengua del text», en Immaculada Fàbregas, Araceli Alonso i Christian Lagarde, (eds.), *Els Països Catalans i la Bretanya a l'Edat Mitjana : entorn de la matèria de Bretanya i Sant Vicenç Ferrer*, Perpinyà, Trabucaire («Collection Culture catalane/Cultura catalana»), pp. 11-124.

GISBERT, A. & M. L. ORTELLS (1992), *Catálogo de obras impresas en el s. XVI de la Biblioteca General e Histórica de la Universidad de Valencia*, 2 vol., València, Universitat de València, II, p. 115.

MIQUEL I PLANAS, R. (1915-1920), «El *Cançoner devot,* d'en Miquel Ortigues (segle XVI)», *Bibliofília. Recull d'estudis, observacions, comentaris y notícies sobre llibres en general y sobre qüestions de llengua y literatura catalanes en particular*, II, pp. 1-55.

— (1915-1920), «El notari Miquel Ortigues», *Bibliofília. Recull d'estudis, observacions, comentaris y notícies sobre llibres en general y sobre qüestions de llengua y literatura catalanes en particular*, II, pp. 162-164.

PALÀCIOS, J. (1977), *Poesia religiosa del segle XVI*, III, València.

ÍNDEX GENERAL

Lola Badia, Emili Casanova & Albert Hauf, Pròleg 7

August Bover i Font, Curt J. Wittlin, nota biogràfica i bibliogràfica... 9
Julio Torres-Recinos, Curt Wittlin: erudición, trabajo y calor humano... 29
Rafael Alemany Ferrer, Els elements d'articulació interna en les proses mitològiques de Joan Roís de Corella 33
Lola Badia & Jaume Torró, Ambient internacional i cultura de cort al *Curial e Güelfa*: primer suplement a l'edició de Quaderns Crema 2011 51
Lluís Brines, Eiximenis i la ciència 67
Lluís Cabré & Jaume Torró, La data de naixement de Bernat Metge i d'Andreu Febrer, notaris i escriptors 81
Rosanna Cantavella, Expressions multiplicatives en textos catalans medievals 87
Antònia Carré, La traducció catalana abreujada del *Regiment de sanitat* d'Arnau de Vilanova és un abreujament de la traducció de Berenguer Sarriera?..... 103
Emili Casanova, *La xàvega dels notaris de 1604*: edició i estudi 117
Peter Cocozzella, Ekphrasis and the Mirrored Image: The Allegory of Despair in *La noche* by Francesc Moner, a Catalan Writer of the Late Fifteenth Century 137
Germà Colón Domènech, Entre la llengua i la història: Lluís Revest, valencià exemplar..... 157
Maria Conca & Josep Guia, Edicions i paratextos d'obres de finals del segle xv..... 167
Marinela Garcia Sempere, Consideracions al voltant de la transmissió impresa de les obres dels escriptors del segle xv; sobre Miquel Ortigues 189

Joseph Gulsoy, L'expressió «*mo e issa*» en la *Divina Comèdia* 203
Albert Hauf, La solució a un enigma: L'*Speculum Animae* (SA) i L'*Ars vitae contemplativae* (AV) 221
Llúcia Martín Pascual, El *Llibre del Tresor*, compendi de sabers medievals sobre filosofia natural 237
Tomàs Martínez Romero, *Encontre d'amor*: un poema de Joan Escrivà al *Jardinet d'orats* 257
Montserrat Piera, «E deya que açò devia sobiranament esquivar dona d'orde»: Francesc Eiximenis i les monges a *Lo llibre de les dones* 271
Josep Pujol, Dues notes sobre la circulació catalana de textos artúrics francesos: el *Cligès* de Chrétien de Troyes (1410) i *La Mort Artu* (1319) 289
Xavier Renedo, Idees i prejudicis d'Eiximenis sobre la poesia 301
Jaume Riera i Sans, Un nou manuscrit i una versió aragonesa del «Cercapou» 323
Josep E. Rubio, Alguns apunts sobre Salzinger com a traductor de Llull 333
Beatrice Schmid, La semàntica del verb *entendre* al *Dotzè llibre del crestià* 341
Jill Webster, Una mirada al tractament dels marginats i mal adaptats en el Regne de València entre 1350 i 1450 353

Índex general 385

TABULA GRATULATORIA

Archer, Robert
Área de Filoloxía Románica, Universidade de Santiago de Compostela
Avenoza, Gemma
Beltrami, Pietro
Bonner, Anthony
Cabré, Miriam
Casanellas, Pere
Coccozzella, Peter
Ferrando, Antoni
Gispert-Saüch, Pilar
Martí, Sadurní
Martos, Josep Lluís
Lleal, Coloma
Massip, Maria Àngels
Mérida, Rafael
Moran, Josep
NACS
Perea-Rodriguez, Òscar
Rasico, Philip
Ratcliffe, Marjorie
Reial Acadèmia de Bones lletres de Barcelona
Ribera Llopis, Juan Miguel
Santanach, Joan
Schib, Gret
Soler, Albert
Taula de Filologia Valenciana
Valero Rubio, Lluís
Vidal Tibbits, Mercedes
Vila Granero, Josep Carles
Wheeler, Max W.